

Spanska sjukans härjning på regementena A6 och I12

Av Magnus Widell

I år har det gått 100 år sedan Spanska sjukans härjningar. Spanska sjukan var en allvarlig världsomfattande influensaliknande pandemi som 1918-1920 drabbade omkring 500 miljoner människor runt om i världen, varav minst 20 miljoner dog. Sjukdomsbilden inleddes med vanlig influensasymptom som hosta och feber men för tiotusentals svenskar slutade det med döden. Namnet ”Spanska sjukan” kommer av att spanska journalister var de första som rapporterade offentligt om sjukdomen. I övriga länder hade man censurerat nyheten om att pandemin fanns i det egna landet. Sjukdomen fanns exempelvis i Frankrike, England och Tyskland innan den nådde Spanien. Men dessa länder deltog i Första Världskriget och därför rådde censur. Sjukdomen hade spridits till USA och de amerikanska soldaterna tog sedan med sig sjukan till Europa under Första Världskriget.

I början av juli 1918 uppträdde de första fallen i Sverige. Under hösten spred sig influensan med en häpnadsväckande hastighet. Den ansvariga myndigheten Medicinalstyrelsen valde att ligga lågt. Men från andra håll höjdes röster för att stänga skolor, restauranger och biografier för att minska smittspridningen. I vissa städer stängdes också biograferna men öppnades igen efter någon vecka då biografägarna protesterat.

Tidig höst 1918 pågick Första Världskriget fortfarande – trots bakslag för tyskarna – med hög intensitet på kontinenten och Sveriges högsta ledning ställdes inför avgörande svåra beslut. Antingen att ställa in nödvändiga repövningar omfattande 117 000 värnpliktiga i syfte att minska epidemins utbredning eller genomföra övningar för landets nödvändiga beredskaps- och skyddsbehov. Man var fullt på det klara med att trängsel i kasern och bivack ökade smittspridning i rådande miljö, men riskbedömningen blev ändå så att regeringen gav klartecken för inkallelser och övningar.

Dessutom, i Spanska sjukan dog påfallande ofta – i övrigt friska – unga människor mellan 20 och 40 år. I de trånga logementsutrymmena ökade risken att bli smittad. Av Smålands Artilleriregementes församlingsböcker, dödboken för år 1918 framgår vilka som avled i influensa och lunginflammation. Från mitten av oktober till och med 23 november 1918 dog åtta personer av sjukdomen. Främst var det värnpliktiga, sex stycken samt en volontär och underlöjtnant Carl Einar Frick som dock hade avlidit på Köpings lasarett. Vid nyår hade sjukdomen kulminerat men kom åter på vissa platser under 1919. Dessvärre återkom Spanska sjukan under 1920 och drabbade regementena i Jönköping hårt under några vårveckor.

Provisoriskt influensasjukhus i Jönköpings regementes kaserner

I Jönköping insjuknade ett stort antal personer så gott som dagligen i farsoten. Det uppstod ett tvång att ta fram provisoriska sjukförläggningar. Hälsovårdsnämnden i staden begärde den 9 mars hos Krigsministern att få tillgång till lokaler i Jönköpings regementes kaserner, I12. Drättselkammaren anslog 10 000 kr för att lösa uppgiften. Tidigare hade staden lämnat 4 500 kr som i huvudsak använts när lokaler i Västra folkskolan togs i anspråk för att vårda och behandla behövande Jönköpingsbor. I begäran till Krigsministern anhöll hälsovårdsnämnden att få ”disponera utrymme vid Jönköpings regemente för inrättande av ett provisoriskt influensasjukhus, vidare begärdes att mat till sjukhusets patienter skall erhållas från regementes köksinrättning eller marketenteri samt att erforderlig köksutrustning skall ställas till förfogande”. Något omedelbart svar kom inte från Krigsministern men någon vecka senare kom ett positivt svar från lantförvarsdepartementet att Kungl. Jönköpings regementes kaserner fick utnyttjas som tillfälligt influensasjukhus. Regementschefen vid I12 skulle upplåta lokaler i regementets kaserner.

På regementena i Jönköping, Kungl. Smålands Artilleriregemente (A6) och Kungl. Jönköpings regemente (I12) insjuknade också ett relativt stort antal personer och lokalpressen skrev att ”vid Jönköpings båda regementen hade Spanska sjukan fått god näring och fallen ökades för varje dag”.

Redan i mitten av februari 1920 avled en värnpliktig vid A6. Den 25 februari inreddes tillfälliga sjukrum, logement 7 och 10 i norra yttre flygeln nedre våningen. Anvisningarna angav att nämnda sjukrum inte fick beträdas av obehöriga. Inte heller fick de på sjukrummen intagna, utom för naturbehov, lämna sitt rum utan läkaren eller sjuksköterskans tillstånd. Klosetten i våningen disponerades av de sjuka och fick inte användas av studentavdelningen.

Att förhindra smittspridning

En extra regementsorder kom den 25 februari 1920. ”Med anledning av den i staden rådande influensaepidemin bestämmes härmed, att åt kasernen boende manskap får tills vidare permission till staden ej annat än på grund av trängande skäl beviljas”. Nöjeslokaler och biografer i Jönköping hade stängts för att hindra smittspridning.

Vid A6 försökte man också att minska smittspridningen genom att ge ut olika meddelanden och anvisningar. Exempelvis ordningsföreskrifter för sjuksal som anges nedan.

1. Anvisad sängplats får endast användas

2. Ingen får utom särskilt av vederbörande läkare lämnat tillstånd ligga påklädd på sängen
3. Hygien dagligen
4. Det är icke tillåtet att spotta på eller eljest nedsmutsa golvet
5. Ej föra samtal genom fönster, att spotta ut eller hosta ut föremål genom fönster
6. Inte uppehålla sig i annat sjukrum
7. Endast svårt sjuka får om dagen använda nattkärl. Lindrigt sjuka tömma och rengöra nattkärl på anvisad plats på morgonen.

Av ett annat meddelande framgår:

”Att onödigt tagande i hand undviks. De sjukas skåp samt golv invid och under sängen avtvättas grundligt med såplut. Innehållet i skåpet lämnas till tvätt. Gurgelvatten får avhämtas å sjukhuset varvid en literbutelj för varje logement, anbefallas de friska till upprepad daglig sköljning av munhålan, personlig renlighet, särskilt tandborstning, tvätt av händer före varje måltid samt att befäl övervakar att dessa försiktighetsmått iakttages”.

Dessutom fanns instruktioner för sjukvårdsförrådsunderofficer på epidemiavdelningen, för avdelningsföreståndare, för sjukvaktare och korridorvakt.

Av regementsorder i mars framgår bland annat vilka tillfälliga sjukrum som disponerades av de drabbade. Exercishuset (gymnastiksalen) var en sådan lokal och den låg bredvid dåvarande sjukhuset på A6 (som fanns där senare det nya marketenteriet uppfördes). Även ett antal logement och korridorer i huvudkasernen iordningställdes till sjuksalar, exempelvis vid 4 batteriet fyra logement och tvättrum. Regementsorder från 4 mars anger: ”Personer tjänstgörande vid smittförande sjuksalar/gymnastikal, 4 batteriet och norra yttre flygeln skall bära armbindel”. Den 8 mars blev 1 batteriets logement epidemiavdelning för personer som insjuknat i influensa. Samma dag tillkännagavs att: ”Manskapsbiblioteket hålles från och med idag och tills vidare stängt”, en åtgärd för att förhindra sjukdomens spridning.

Den mörka månaden mars 1920

Av Smålands Artilleriregementes församlings dödbok framgår det att under tiden 9-26 mars 1920 avled inte mindre än 24 personer i Spanska sjukan. Dessa fördelades på 20 värnpliktiga, 2 volontärer, 1 befäl och 1 civil. Regementsorder angav att söndagen den 14 mars avled 6 personer vid Smålands Artilleriregemente, dagen blev kallade ”Den svarta söndagen på A6”..

När sjukdomen härjade på A6 försökte regementet styra verksamheten med hänsyn till smittrisk, omhändertagande av avlidna, begravningar m.m. Sjukvårdspersonal

beordrades beroende på hur många som insjuknat. Vid omkring 50 sjuka personer bestod personalen av en läkare plus eventuellt en värnpliktig läkare, en sjuksköterska, två sjukvårdsfurirer, 1 sjukvårdskonstapel och två sjukvårdsartillerister. Steg sedan antalet sjuka erfordrades ytterligare sjukvårdspersonal. Dessutom utsågs en eller flera officerare att biträda läkaren vid upprätthållande av disciplin och allmän ordning. Bland annat fastslogs även följande angående toalettbesök: ”Allt å epidemiavdelningen tjänstgörande manskap begagnar västra avdelningens norra avträde. Underofficerare begagnar avträdet vid vakten. Annan personal förbjuds att begagna sagda avträden”.

Den 7 mars utbröt vid I12 sju nya fall och sammanlagt hade 78 insjuknat vid regementet. På artilleriregementet var sjukdomsfrekvensen än större beroende på att där fanns fler soldater som låg inne. Smålands Allehanda rapporterade att 23 nya fall var intagna för vård och på regementets olika sjukanläggningar fanns nu sammanlagt 142 patienter. På regementet bodde åtskilliga underofficersfamiljer. Flera gifta kvinnor till underofficerare hjälpte till med vården av de sjuka.

Den 16 mars skriver Smålands Allehanda att det 16:e dödsfallet inträffat vid Jönköpingsregementena. Vid A6 hade då 13 avlidit och vid I12 tre personer. Tre dagar senare skriver tidningen om ytterligare fem dödsoffer vid regementena, två vid I12 som nu fått sitt femte dödsfall i sjukdomen och där det befann sig 114 sjuka. Vid A6 hade tre avlidit och där var nu antalet uppe i 16 dödsfall och 95 som vårdades för sjukdomen. Några dagar senare, 22 mars, anger Smålands Allehanda att 18 begravningar dagen innan ägt rum i Jönköping, varav 16 vid Östra kapellet där pastor, tillika regementspastor, Oskar Ödquist vigt stofen till en sista vila.

Avlidna som skulle begravas i hemförsamlingen transporterades till järnvägsstationerna Jönköpings C eller Jönköpings Hamn, för vidare transport till sin hemförsamling. En del kom att begravas vid A6:s regementes begravningsplats på Östra kyrkogården. På regementsorder angavs hur transporterna skulle ske där respektive division ansvarade för bärare och där musikkår deltog. Den 22 mars avled volontär Nilsson och två värnpliktiga och på Regementsorder angavs följande:

”Den vid 8 batt. avlidne volontären nr 5 Nilsson skall i morgon kl 11.30 fm jordfästas å regementets begravningsplats. Begravningen ombesörjes av 8:e batt. Bärare och parad beordras av III div. Om så erfordras äger III div för komplettering rekvirera erforderlig personal från I och II divisionen. Musikkåren beordras åtfölja paraden.”

Två dagar senare, 24 mars 1920 meddelades det följande:

”Volontär nr 11/10 Pettersson och värnpliktig Nr 92/7 Jonsson, värnpliktig Junell har avlidit och skola den 26 dennes kl 12.30 em begravas å regementets begravningsplats. Som bärare och parad beordras, från III divisionen 6 bärare och

12 man, från IV divisionen 6 bärare, en furir och 12 man. Musikkåren beordras medfölja paraden”.

Vid regementets begravningsplats på Östra kyrkogården begravdes fem personer som avlidit i Spanska sjukan.

Utöver personalfördelning gjordes andra PM att följa vid influensaepidemin vid A6. Antalet sjuka skulle beräknas och disponibla lokaler beräknas.

Regementssjukhuset hade 35 sängplatser. Andra rum som ansågs lämpliga att göra om till sjuksalar inom A6:s kasernetablissemang var I och II divisionens logement, dagrum och korridorer, dessutom samma utrymmen inom III och IV divisionen. Exercishuset (gymnastiksalen) beräknades rymma 100 man i enkelsängar eller 200 i dubbelsängar. Sedan beräknades sjukvårds- och intendenturmateriel. När det gällde förplägnad och utspisning föreskrevs att portioner skulle avhämtas i matsalen.

Hemförlovning

Den 26 mars 1920 meddelades på regementsorder: ”Hemförlovning, härens vapenövningstabell må under tiden 29 mars – 7 april hemförlovas vid varje batteri högst 15 vapenföra värnpliktiga, som genomgått influensa under nu pågående epidemi, med villkor dock att de varit feberfria i minst 10 dagar och att regementsläkarens yttrande inhämtats. För utfyllande av ovannämnda antal må värnpliktiga som icke haft influensan under nu pågående epidemi, hemförlovas fr.o.m. den 31 dennes, under förutsättning att nya influensafall icke inträffar vid regementet angående tjänstledighet under påsken, den 30 dennes”.

I början av april avtog utbrott av sjukdomen vid A6. På Regementsorder den 16 april meddelades att gudstjänsterna återupptas från och med 18 april och äger rum i exercishuset kl 09.45. Byggnaden hade under sjukdomsutbrottet fungerat som ett provisoriskt influensasjukhus.

Sammanlagt krävde farsoten närmare 40 000 svenska liv, vilket gör Spanska sjukan tillsammans med Rödsoten 1772-1773 till de värsta enskilda sjukdomsutbrotten här sedan Pesten i Sverige 1710-1713.

Sex nya dödsfall vid Smålands artilleriregemente.

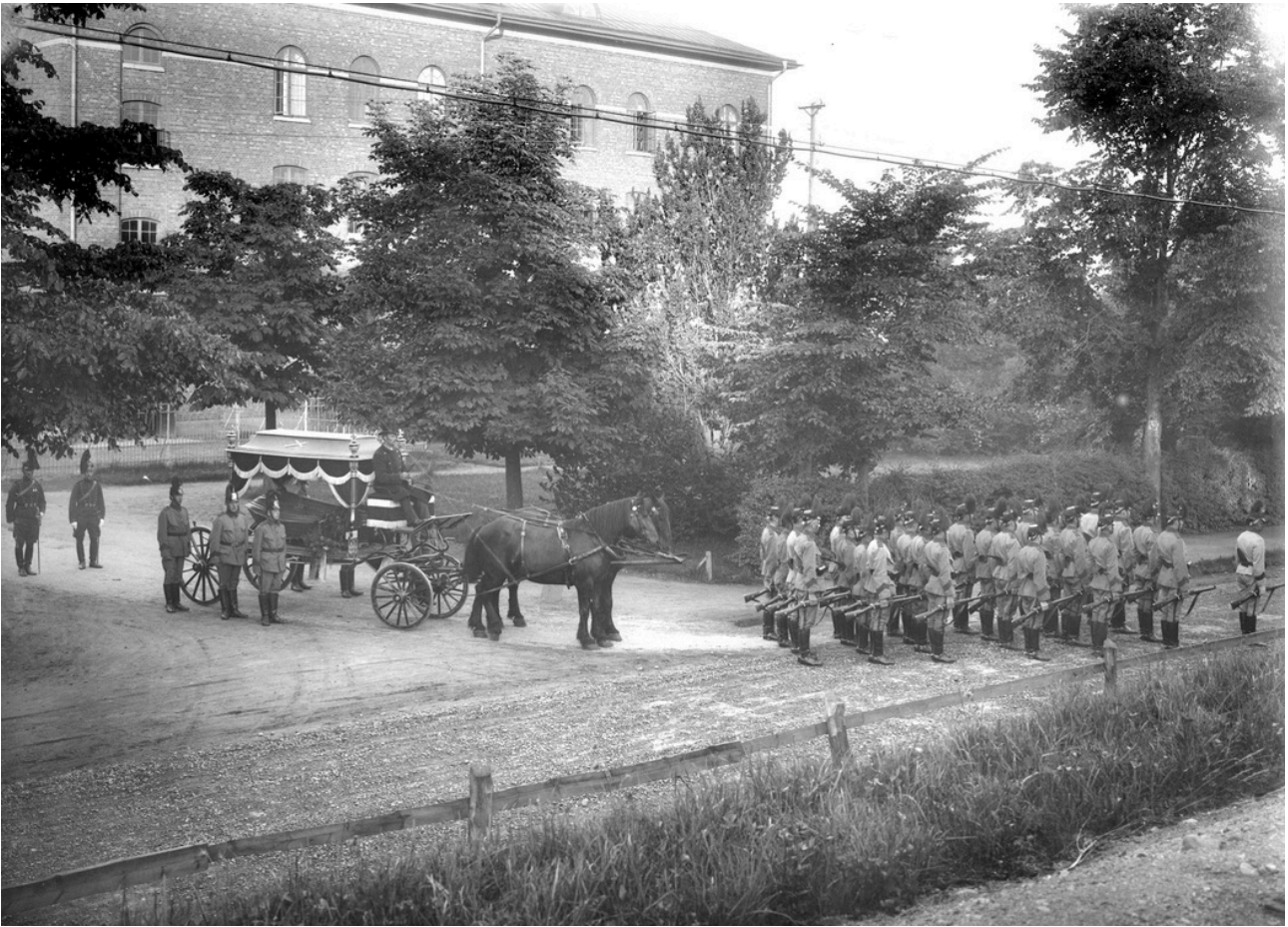
Vid Smålands artilleriregemente har sjukdomen tagit en oro-väckande allvarlig karaktär genom de många dödsoffer den krävt och alltjämt kräver vid regementet. Till i fredags hade sålunda 3 dödsfall inträffat och natten till lördagen avledo ytterligare två patienter nämligen värnpliktige Arvid Karlsson från Skärstad och Gunnar Blomström från Eksjö. Vid förfrågan i går kväll å regementets sjukhus meddelades att ytterligare fyra värnpliktige avlidit i sviter av sjukdomen, därav en på lördagen och tre under gårdagen. Vilka de avlidna voro kunde emellertid ej lämnas någon upplysning om. Vid båda regementena har tills i går 10 dödsfall inträffat till följd av sjukdomen.

Sjukdomsfrekvensen tycks däremot vara i avtagande. Under gårdagen inträffade sålunda endast ett nytt fall och på lördagen inget.

Vid Jönköpings regemente har något nytt dödsfall ej inträffat. Här har under de båda senaste dagarna intagits 7 nya patienter i sjukdomen.

Begravning, stoftet efter en avliden värnpliktig vid A6. Regementets musikkår utanför matsalen och bårhuset vid Spanska sjukan.
Foto: Miliseum

Urklipp från Jönköpings-Posten, mars 1920.

Den hästdragna bårvagnen har precis kört igenom "gamla" vakten för vidare färd antingen till A6 begravningsplats på Östra kyrkogården, eller till järnvägsstationen för vidare transport till den avlidnes hemsocken.